

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 2

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 598 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 29-fevralda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Ilm-fanga baxshida umr Baxtiyor Islamov	8
Kichik biznesni rivojlantirishda “yashil” iqtisodiyotni keng tatbiq qilishning ahamiyati Gulnora Abdurahmonova Kalandarovna, Sanjar Baxodirovich G’oipnazarov	10
Brand Capital as a Determinant of Institutional Prestige and Student Choice in the Higher Education System ... Zufarova Nozima Gulamiddinovna	16
Inson va atrof-muhit dialektikasi: nomutanosiblik ko’rsatkichlari va ekologik muammolar Butaboyev Maxammadjon Tuychiyevich, Maxmudov Nosir Maxmudovich	24
Yashil budjetlashtirish va uni O’zbekistonda joriy etish istiqbollari Meyliev Obid Raxmatullayevich, Gofurova Kamola Xayrulla qizi	30
Iqtisodiyotda ta’lim va fan integratsiyasining asosiy yo’nalishlari Yormatov Ilmidin Toshmatovich	35
Transport vositalari va yo’llar turizm transport infratuzilmasini rivojlantirishning muhim omilidir Agzamov Shaxboz Akmalovich	39
Bank xizmatlarini raqamlashtirish orqali samaradorligini oshirish A. X. Salamov	44
Biznes-reja baliqchilik xo’jaligi rivojlanishi uchun asos sifatida Dosmurotova Shaxista Kengashovna	48
Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va uning lizing munosabatlari rivojlanishi bilan bog’liqligi Axmediyeva Aliya Toxtarovna	55
Turizmni rivojlantirish imkoniyatlari Ziyadullayev Ilhom Narkabilovich	63
Tijorat banklari depozit operatsiyalari samaradorligini oshirish muammolari va ularni bartaraf etish yo’llari Shamsiyev Nodir Muratovich	67
Hududlarni rivojlantirishda xorijiy investitsiyalarning samaradorligini oshirish masalalari Shagazatov Oybek bahodirovich	72
Hududlar biznes muhitini rivojlantirish va samarali boshqarish yo’nalishlari Davlatov Sanjar Abdimannonovich	76
Ijtimoiy rivojlanish xulq-atvor paradigmasida yoshlarning tadbirkorlik faoliyatini tartibga solishning nazariy asoslari Mirzatov Baxtiyor Toxirovich	80
Korxonalar innovatsion faoliyatida raqamli transformatsiyaning muhim yo’nalishlari Yuldasheva Kamola Miraliyevna	84
O’zbekistonda agroturizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish (Buxoro viloyati misolida) Yoriyeva Farangiz Murodillayevna	89
Innovatsion tadbirkorlik muhitini kompleks baholashda xalqaro tashkilotlar tajribasi Nazarova Umida Avazovna	94
Turizm faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish samaradorligini oshirishning ayrim usullari Mirzaxodjayev Alisher Botirovich	98
Globalashuv sharoitida transchegaraviy suv resurslardan samarali foydalanishni boshqirish Mirzayev Musurmon Umidullayevich	103
Surxondaro viloyati iqtisodiyotida kichik biznes va tadbirkorlikning o’rni va ahamiyati Fayziyeva Aziza Azamat qizi	108
Ta’lim muassasalarida xarajatlarni moliyaviy nazorat etishning samaradorligi tahlili Eshonqulov Davlatjon Rajabboyevich	113
Ta’minot zanjirini boshqarishda transport logistikasi usullarini takomillashtirish Zoxidova Nazokat Berdimurot qizi	119
Blokcheyn texnologiyasida xavfsizlik masalalari Mamadiyarov Zokir Toshtemirovich	123
Развитие цифровой трансформации банковского сектора Республики Узбекистан Абдурахманова Матлуба Махамдаминовна	129

Asosiy fondlarni hisoblash va baholash usullarini takomillashtirish istiqbollari.....	135
Rixsimbayev Odiljon Qobiljonovich	
Marketingda tovar harakati tizimini optimallashtirish va modellashtirish	141
Sherzod Xolmurodovich Pardayev, Kamola Abdujabborovna Pardayeva	
Iqtisodiy rivojlanish uchun strategik taqsimlash strategiyalari:	
Investitsion Fond Portfellarning qiyosiy tahlili.....	148
Sultonboeva Munira bahodirovna	
Soliq munosabatlarining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati: ilmiy-nazariy qarashlar.....	154
Axrorov Zarif Oripovich, Saidmurodov Feruz Sodiqjon o'g'li	
Взаимосвязь инвестиционной стратегии с оценкой эффективности инвестиционного проекта	159
С. С. Алиева, А. Назаров	
Erkin iqtisodiy zonalarning faoliyati va boshqaruv mexanizmini takomillashtirish.....	167
Sheraliyeva Saida Azatovna	
Xizmat safari xarajatlari hisobining huquqiy asoslari	170
Ergashev Sarvar Xudoynazarovich	
Инклюзивное образование и его особенности.....	175
Зайнутдинова Умида Джалоловна	
Jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer soliqlarini hisoblash va undirish samaradorligini oshirish yo'llari.....	179
Qurbonov Muxiddin Abdullayevich	
Mamlakatda soliq qarzdorligi vujudga kelishining asosiy sabablari va ularni qisqartirish yo'llari.....	184
Hakimov Ulug'bek Furqat o'g'li	
Mulk qiymatini baholash tushunchasi, baholash obyektlari, baholanadigan qiymat turlari.....	188
Izbosarov Boburjon Bahriddinovich, Yoqubboyev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
O'zbekistonda sug'urta xizmatlarining zamonaviy transformatsiyasi.....	193
G. Adilova	
Biznes subyektlarida samaradorlik masalalarini o'yinlar nazariyasi usuli bilan baholash.....	197
Mardiyev Nurali	
Yengil sanoatda "lean production" konsepsiyasini tatbiq etishning amaliy jihatlar.....	203
Yaxyayeva Inobat Karimovna	
Soliq salohiyatini baholash usullari va ularning tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga ta'siri tahlili	207
Borotov Sharofiddin Jumaqul o'g'li	
Ko'chmas mulk bozorini baholashning institutsional asoslari	213
Ishonqulov Nizamjon Fayzullayevich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm xizmatlarini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	221
Amriyeva Shaxzoda Shuxratovna	
O'zbekistonning bank-moliya tizimi hamda unda Islom moliyasi	
instrumentlarini jalb etishdagi joriy tendensiyalar	226
Eshimov Alisher Dasmurodovich	
Tashqi savdoda notarif usullarni qo'llashning iqtisodiy oqibatlarini aniqlash	
metodologiyasi (rivojlangan davlatlar tajribasi).....	234
Norqobilov Akobir Iso o'g'li	
Reklama xizmatlari va uning subyektlar samaradorligini oshirishdagi imkoniyatlari.....	240
Rabbimov Elbek Abdulloyevich	
Ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda sog'liqni saqlash tizimini moliyalashtirish asoslari	245
Imonqulov Nuriddin Qo'shmon o'g'li	
Tijorat banklari biznes ekotizimini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	250
Shoymardonov Orziqul Jo'ra o'g'li	
Majburiy tibbiy sug'urtaning vujudga kelishi va o'ziga xos xususiyatlari.....	256
Kenjayev Soxib Sayfiyevich	
O'zbekiston Respublikasida zamonaviy soliq ma'murchiligini joriy etish orqali budjet-soliq siyosati	
samaradorligini yanada oshirish.....	260
Yuldasheva Shaxnoza Xojiakbar qizi	
Jahon iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida derivativlar bozorining roli	266
Shokirov Mirkamol Mirolim o'g'li	
Boshqaruv hisobida mas'uliyat markazlarini tashkil etish masalalari.....	274
Sobirov Otabek Olimjonovich	

Davlat moliyasini boshqarishda moliyaviy nazorat usullaridan samarali foydalanish yo'llari	277
Kultayev Farxod Shavkatovich	
Tijorat banklari foydasi va rentabillik ko'rsatkichlariga ta'sir etuvchi omillar tahlilini takomillashtirish	281
Normo'minov Temurbek Sheraliyevich	
O'zbekiston Respublikasida tijorat banklari aktivlar sifatini oshirish yo'llari	284
To'ychiyev Otabek Shamshiyevich	
Venchur kapitalining mohiyati va O'zbekistonda venchur tizimini rivojlantirishning institutsional asoslari.....	288
Tadjibayeva Nigora Gulomjonovna	
Innovatsiyalar: zamonaviy iqtisodiyot uchun innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash zarurati.....	293
Malikova Dilrabo Muminovna, Tursunov Jahongir Ulug'bek o'g'li	
Budjet daromadlarining shakllanishida egri soliqlarning ta'sirini ko'p omilli ekonometrik modellashtrishda tahlil qilish.....	297
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi	
Aksiyadorlik jamiyatlarida investitsion jozibadorlikni oshirish yo'llari	302
Abdullayev Boburjon Akbaraliyevich	
Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratishda soliq imtiyozlarining o'rni	306
Akbarov Akmalxon Akrom o'g'li	
Hisob siyosati va unda biologik aktivlar hisobini yoritib berish tartibini takomillashtirish	310
Mirzayeva Nargiza Batirovna	
Talabalarning oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baholashda yangicha yondashuv.....	314
O. U. Shomurodov, A. A. Suyarov, Z. U. Uroqov, J. S. Urazov, A. T. Ablahatov	
Ways to Use the Experience of Foreign Countries in Creating a Beneficial Business Environment for Entrepreneurship And Improving Taxation	319
Mukhlisa Ikramova	
Aholi turmush darajasini oshirishda moliyaviy savodxonlikning o'rni va iqtisodiy rivojlanishga ta'siri	325
Yusupov Muhammadali Soxib o'g'li, J.D. Xojiyev	
Temir yo'l sanoat korxonalarida ijtimoiy-mehnat munosabatlarini boshqarish bo'yicha xorijiy tajriba.....	329
Kadirova Sharofat Amonovna	
Механизм внедрения аутсорсинговой деятельности в АО “Ўзтемирйўлийўловчи”	332
Н. Э. Кахарева	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish investitsiyalarni jalb qilishda xorijiy mamlakatlar tajribasi	337
Sharipov Bobur Anvar o'g'li	
“STEKLOPLASTIK” MJCHning bozordagi strategik holatini tahlil qilish	342
Musyeva Shoira Azimovna	
Agrar sektorda ekologik toza mahsulotlarni ishlab chiqarishning nazariy masalalari	348
M. Sh. Nazarova, Z. S. Kazakova	
Methodological Foundations of Bank Lending and Classification of Factors Affecting the Features of Obtaining Loans.....	353
Raxmanova Laylo bahodirovna, A. Karimova	
Agrosanoat klasterlarda tovar-moddiy zaxiralar samaradorligini KPI orqali baholash uslubiyati.....	357
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich	
Faol tadbirkorlar faoliyatida kambag'al oilalarni iqtisodiy-ijtimoiy holatini yaxshilash imkoniyatlari.....	362
Salamov Ibrohim, Nazarova Maryam Sharifovna, Kazakova Zulayxo Saloxiddinovna, Jonibekov Faxriddin Beknazarovich, Kudratov Rizo Turdibayevich, Ulmasova Oygul Baxtiyorovna, Xamdanova Nasiba Ablakulovna, Xudayberdiyeva Ma'rifat Umarovna	
Xo'jalik yurituvchi subyektlar strategiyasi tahlilining o'ziga xos xususiyatlari	369
Tursunova Shaxnoza Farxod qizi	
Процессы цифровизации АО “Hududgazta'minot”	373
Хусанов Кахрамон Нишонович	
O'zbekistonda aholi turmush darajasini oshirish yo'llari.....	378
Abdullayeva Madina Kamilovna, Eldorbekov G'ofurbek Iskandarbek o'g'li	
Aholi farovonligini oshirishda tadbirkorlik subyektlari uchun kredit tizimini takomillashtirish mexanizmi.....	381
Bobayev Isroiljon Abdinabiyeich	
Mamlakatga jalb qilingan xorijiy kapitalning tovarlar va xizmatlar importi salohiyatiga ta'sirini ekonometrik modellar bilan baholash.....	386
Saydullayev Azamat Jo'raqul o'g'li	

O'zbekistonda bank xizmatlari raqobatbardoshligini baholash mazmuni va o'ziga xos xususiyatlari.....	394
Sh. Madraimov	
Kapital bozorida sug'urta kompaniyalar institutsional investor sifatida	397
Xasanova Lola Mamasharifovna	
Yangi O'zbekiston strategiyasida institutsional islohotlarni yanada chuqurlashtirish va ko'p funksiyali raqamlashtirishning ilmiy asoslari	400
B. B. Berkinov	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari orqali jinoiy yo'l bilan olingan daromadlarni legallashtirish mexanizmlari.....	409
G'afurov Umidjon Bahodir o'g'li	
Rivojlangan mamlakatlarda keksa fuqarolarning bandligini oshirish kam ta'minlangan aholi qatlamini qo'llab-quvvatlash usuli sifatida (Yaponiya tajribasi misolida).....	413
Karimov Bekzodjon Ilxomovich	
Tashqi savdoni oshirishda boj-tarif siyosatini takomillashtirish mexanizmlari	420
Pardayev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
Финансы или корпоративные финансы	426
Уринов Бобур Насиллоевич	
In Ensuring Economic Development in the Country Green Economy and its Features	432
Akhunova Shakhistakhon Nomonjanovna, Abdusattorova Mokhirabonu Abdugoppor kizi	
Tijorat banklarining investitsiya faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari	437
Jo'rayev O'ktam Panji o'g'li	
Сокращение уровня бедности в Узбекистане.....	443
Амирджанова Ситора Суннат кизи	
Paxtachilik sohasida ishlab chiqarish jarayonlari samaradorligini oshirishning innovatsion yechimlari va uning foydaga ta'sirini baholash	448
S. B. Inoyatov	
Tijorat banklarida muammoli kreditlar bilan ishlash amaliyotidagi muammolar va ularni barataraf etish yo'llari	453
Maxmudov Rahimjon Hamid o'g'li	
Mahalliy budjet daromadlarining nazariy va ilmiy asoslari	460
O'lokulova Feruza Mansurovna	
Kambag'allikni qisqartirish – aholi turmush farovonligini ta'minlashning muhim omili	463
Usmanov Baxodir Baxtiyorovich	
Raqamli marketingni rivojlantirish zaruriyati	469
Xalmuxamedova Zebaxon Babaxanovna	
Tijorat banklari o'rtasidagi raqobatni rivojlantirish orqali fond bozorida aksiyalar narxini barqarorligini ta'minlash istiqbollari	473
M. Yuldosheva	
Konchilik sanoati korxonalarida innovatsion faoliyatni rivojlantirish mexanizmlarining ilmiy-nazariy asoslari	480
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna	
O'zbekistonda banklar moliyaviy xizmatlari va ular sifatining amaldagi holati tahlili	487
Mirzayev Mirza Abdullayevich	
Oliy ta'lim muassasalarining iqtisodiy samaradorlikning raqobatbardoshligini instituttsional tahlil qilish mexanizmi.....	492
Saydullayeva Saodat Abdumajidovna	
Integrasiya sharoitida to'qimachilik sanoatining rivojlanishi	499
Ziyayeva Muhtasar Mansurdjanovna	
Auditorlik tekshiruvini tashkil etish va o'tkazish jarayonlarini takomillashtirish	503
Karamatova Noiba Husnitdinovna	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashning nazariy jihatlarini	510
Mamatov Mamajan Axmadjonovich	
Экономическое сознание и экономическое мышление: теоретический анализ.....	517
Пардаев Мамаюнус Каршибаевич, Мухаммедов Мурод Мухаммедович	
O'zbekiston respublikasi tijorat banklari tomonidan qurilish korxonalarini kreditlashni takomillashtirish yo'llari	522
Sultanov Baxram Begdullayevich	

Роль искусственного интеллекта в современных технологиях медиаобразования в высших учебных заведениях.....	526
Самигова Гуландом Абдужаббаровна	
Talabalarga moliyaviy yordam dasturlari va ularning ta'lim sifatiga ta'siri	534
Mirzayeva Muhlisa Ubaydullo qizi	
Mintaqaviy investitsion jozibadorlik va investitsion siyosat: nazariy talqin	539
Muminov Akmal Tulkunovich	
Mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida oliy ta'lim tizimining ta'siri	543
Nasimov Adiz Azamat o'g'li, Baxtiyorova Jasmina Jasurovna, Axrorov Zarif Oripovich	
Respublikada fermer xo'jaliklarga xizmat ko'rsatishni rivojlantirish va agroxizmatlar bozorini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari	548
Shukurov Ilxom Safarboyevich	
Turli mamlakatlarda oliy ta'limni moliyalashtirish yo'llari	555
Umarova Moxigul Maxmayunus qizi	
Dehqonchilikni innovatsion asosda rivojlantirishning xorijiy tajribasi	560
Yuldashev G'iyos Turabekovich	
Tijorat bank xizmat turlarini islomiy bank xizmatlari orqali rivojlantirish istiqbollari	564
Bayjanova Gozzal Sarsengaliyevna	
Qishloq xo'jaligi mahsulotini baholash va hisobga olishning uslubiy jihatlarini takomillashtirish	570
Boltayev Abror Sayitmuradovich	
Секреты интересного урока в начальной школе	577
Гараева Олеся Владимировна	
Iqtisodiyotni barqaror rivojlanishda yashil iqtisodiyotning o'rni	580
Ibragimova Gulchehra Toxirovna	
Mahsulot va xizmatlarni raqamli transformatsiyasini amalga oshirish algoritmi	584
Kucharov Abrorjon Sobirjanovich, Bobojonov Azizjon Babaxanovich, Abdurakhmonov Abdumalik Abdurashidovich	
O'zbekiston Respublikasining soliq tizimi mamlakatda yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish vositasi sifatida	591
Nabiyev Feruz Nurmurodovich	

BOSHQARUV HISOBIDA MAS'ULIYAT MARKAZLARINI TASHKIL ETISH MASALALARI

Sobirov Otabek Olimjonovich

PhD, Namangan muhandislik-texnologiya instituti,
“Buxgalteriya hisobi va audit” kafedrası dotsenti

Annotatsiya: Ushbu maqolada xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini samarali yo'lga qo'yish va buning uchun xo'jalik yurituvchi subyektlarda mas'uliyat markazlari bo'yicha buxgalteriya hisobini tashkil qilish, daromad va xarajatlarni doimiy nazorat qilish, shuningdek, axborotlar almashuvchanligini tezlashtirishda axborot kommunikatsion vositalarni ahamiyati kabi masalalarga atroflicha to'xtalib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Boshqaruv hisobi, mas'uliyat markazlari, buxgalteriya hisobi, boshqaruv qarorlari, daromad, xarajatlar, nazorat tizimi, axborot kommunikatsion texnologiyalar, ishbilarmonlik, mehnat unumdorligi, strategik qarorlar, investitsiya, investitsion loyihalar.

Abstract: In this article, it is necessary to effectively establish the activities of economic entities and for this purpose, to organize accounting by responsibility centers in economic entities, to constantly control income and expenses, as well as to accelerate the exchange of information. Issues such as the importance of information and communication tools are discussed in detail.

Key words: Management accounting, responsibility centers, accounting, management decisions, income, expenses, control system, information and communication technologies, entrepreneurship, labor productivity, strategic decisions, investment, investment projects.

Аннотация: В данной статье необходимо эффективно наладить деятельность хозяйствующих субъектов и для этого организовать учет по центрам ответственности в хозяйствующих субъектах, осуществлять постоянный контроль доходов и расходов, а также ускорить обмен информацией. Подробно обсуждается важность информационных и коммуникационных инструментов.

Ключевые слова: Управленческий учет, центры ответственности, бухгалтерский учет, управленческие решения, доходы, расходы, система управления, информационно – коммуникационные технологии, предпринимательство, производительность труда, стратегические решения, инвестиции, инвестиционные проекты.

KIRISH

Iqtisodiy islohotlar jadal sur'atlarda amalga oshirilayotgan hozirgi kunda xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy jihatdan barqaror faoliyat olib borishlari uchun hukumatimiz tomonidan barcha sharoitlar yaratilmoqda. O'z navbatida bunday islohotlar har bir xo'jalik yurituvchi subyektning oldiga qo'ygan asosiy maqsadlari va muhim vazifalarini amalga oshirishlariga zamin yaratadi.

Ta'kidlash joizki bunday ishlarni tizimli amalga oshirish katta mehnat va sarmoyani talab etadi. Xo'jalik yurituvchi subyektlarni faoliyatini moliyalashtirish masalalari va ularni doimiy nazoratini olib borish muhim hisoblanadi. Bunday ishlar korxonalarni har bir bo'limlari ya'ni mas'uliyat markazlari bo'yicha alohida amalga oshirish samaraliroqdir. Boshqaruv hisobida mas'uliyat markazlari bo'yicha buxgalteriya hisobini tashkil qilish “xo'jalik yurituvchi subyekt ichida xodimlarning mehnat va ishbilarmonlik tashabbusini tashkil qilish, shuningdek, rag'batlantirishning vositasi hamda jamoaviy va shaxsiy manfaatlarni uyg'unlashtirishning muhim sharti hisoblanadi”.

Avvalo mas'uliyat markazining tub mohiyatini anglagan holda ish tashkil etish boshqaruvning samarali ishlashini ta'minlabgina qolmay, uni yanada takomillashtirish imkoniyatini yaratadi. Mas'uliyat markazlarida hisob, majburiyat, mas'uliyat, javobgarlik tushunchalari bilan bir qatorda shaxsiy manfaatning (rag'batlantirish nuqtai nazaridan) ham bo'lishi rivojlanish tendensiyasini yanada oshishida muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu masalalar O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022-2026-yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasini rivojlantirish bo'yicha Taraqqiyot strategiyasi to'g'risida”gi Farmoni ^[1]da atroflicha yoritib o'tilgan.

ADABIYOTLAR SHARHI

Ta'kidlash lozimki, tadqiqot yo'nalishida ilmiy tadqiqotlarini olib borgan xorijiy iqtisodchi olimlardan K.Druri, X.Anderson, S.Christopher, S.Davidson, I.M.Volkov, O.E.Nikolayeva, O.V.Alekseyeva, A.D.Sheremet, Ya.V.Sokolovlar tomonidan ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar berilgan. Mamlakatimizda ham mustaqillik yillarida buxgalteriya hisobi va iqtisodiy tahlil, shuningdek, boshqaruv hisobi va uning ayrim soha muammolariga bag'ishlangan adabiyotlar, ilmiy maqolalar, o'quv va uslubiy qo'llanmalar chop etilmoqda.

Bular jumlasiga A.A.Abdug'aniyev, N.B.Abdusalomova, A.Z.Avlokulov, A.K.Ibragimov, A.A.Karimov, M.B.Kalonov, U.U.Kostayev, B.Yu.Masudov, M.K.Pardayev, A.X.Pardayev, N.K.Rizayev, B.A.Xasanov, I.K.G'iyasovlarning olib borgan ilmiy tadqiqotlarini kiritish mumkin. Mazkur mualliflarning tadqiqotlari muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega bo'lib, mamlakatimizda boshqaruv hisobining tashkil topishi va rivojlanishiga katta hissa qo'shmoqda.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mas'uliyat markazlari bo'yicha hisobni o'rganish va tahlil etish bo'yicha mavjud adabiyotlar, ilmiy tadqiqotlar natijalari, amaliy tajribalar tahlili shuni ko'rsatmoqdaki, hozirgi vaqtgacha bu boradagi masalalarning ko'pchiligi bahsli xarakterga ega va bu bahsli holatlar bartaraf etilmagan. O'z navbatida bu boradagi mavjud muammolarni bartaraf etish uchun yanada chuqur tadqiqot ishlarini olib borish lozim. Buning ucun esa quyidagi tadqiqot usullaridan foydalanish yuqori samara beradi. Ular: kuzatish, umumlashtirish, guruhlash, qiyosiy tahlil, anketa so'rovnomasini o'tkazish, natijalarni ekspert baholash, iqtisodiy tahlil va iqtisodiy-statistik usullar kabi usullar ^[12].

Mazkur usullar olimlar tomonidan bildirilgan yondoshuvlar hamda fikr-mulohazalarni umumlashtirish, ma'lumotlarni tahlil qilish natijasida bu boradagi mavjud muammolarni aniqlash imkonini beradi.

TAHLILLAR VA NATIJALAR

Boshqaruv hisobini mas'uliyat markazlari bo'yicha hisob darajasida tashkil qilishda shu boradagi keng tarqalgan nuqtai nazarlar mohiyatida ham aniq namoyon bo'ladi. Mas'uliyat markazlari bo'yicha hisobning maksimal samaradorligi, asosan, ichki tadbirkorlik muhitida namoyon bo'ladi, bizni bu tanlovga qo'shilishimiz, mavjud tanlovlarning biri xolos. Bu esa an'anaviy hisob foydasiga xizmat qiladi. Bunga qaramasdan, quyi tizim hisobi sifat jihatdan eng yangi axborotni shakllantiradi.

Ta'kidlash lozimki, mas'uliyat markazlari bo'yicha hisob "ichki hisobotning an'anaviy tizimlariga xos bo'lgan kamchiliklarni bartaraf etishga qaratilgan bo'lib, mazkur kamchiliklarga to'xtalib o'tmoqchimiz:

- asosiy urg'u og'ishlarni aniqlashga va mas'ullarni qidirishga yo'naltiriladi;
- ma'lum vazifalar guruhi uchun ma'lumot to'planadi;
- ishlab chiqarishda nuqsonli mahsulotlar salmog'ini paydo bo'lishi yoki oshishiga sababchi mutaxassis-xodimlarni aniqlash va boshqalar.
- korxona faoliyatidagi daromadini oshirishda asosiy vositalarni samaradorligini doimiy baholash lozim ^[5].

Korxonalarining rivojlantirish jarayonida tashkiliy tuzilmalarni ham yanada tizimli rivojlantirish korxona faoliyatni barqaror o'sish mexanizmlarini shakllantirishga olib keladi: milliy va xalqaro korporatsiyalarni tuzish.

Bu esa o'z navbatida ularning murakkablashuviga hamda bo'linmalar ya'ni mas'uliyat markazlari menejerlariga huquq va majburiyatlarni jiddiy ravishda aniqlab berish va bu jarayonlar natijalarini baholash zarurligini keltirib chiqaradi. Ishlab chiqarishda raqobatning kuchayishi ishlab chiqarish diversifikatsiyasi jarayonlariga olib keladi – pirovard natijada esa markazlashmagan boshqaruvga o'tish hisoblanadi.

Mas'uliyat markazlari bo'yicha hisobga bo'lgan talablarning o'sishiga axborot texnologiyalarining rivojlanishi natijasida imkoniyatlarning o'sishi ham bevosita o'zini ijobiy ta'sirini o'tkazadi. Mas'uliyat markazlari bo'yicha hisobning kengayib borayotgan imkoniyatlarining sabablarini mas'uliyat markazlarini ikki yo'nalish bo'yicha guruhlash mumkin:

- zamonaviy hisoblash kompyuter dasturlari ma'lumotlarini o'z vaqtida olishga va uni talab qilingan o'lchamlarda aniqlashga imkoniyat yaratadi;
- internet, yo'ldosh aloqa televideniya, uyali telefon aloqasi ma'lumotlarni vaqtning haqiqiy tartibida ixtiyoriy masofaga uzatish imkonini beradi ^[12].

Shunday qilib, iqtisodiyot va axborot texnologiyalaridagi obyektiv jarayonlarning amalga oshishi munosabati bilan mas'uliyat markazlari bo'yicha hisob istiqboldagi va eng samarador yo'nalish hisoblanadi.

Yuqoridagi barcha fikr mulohazalardan, yondashuvlardan kelib chiqqan holda bizning tahlillar natijalari asosidagi xulosalarimizcha, quyidagicha ta'riflash mumkin: Mas'uliyat markazi – xo'jalik yurituvchi subyektning har bir alohida olingan bo'g'inlarining faoliyat natijasi bo'yicha shaxsiy manfaatlarini, shuningdek, mas'uliyatlari va javobgarligini belgilab berish tushuniladi ^{[3], [4]}.

Mazkur birinchi yondashuvni har tomonlama qo'llab quvvatlagan holda, mulohazalarda xo'jalik yurituvchi subyekt faoliyatini har tomonlama samaradorligini oshirish maqsadida ichki ishlab chiqarish boshqaruvi samaradorligini oshirishga qaratilgan tizim sifatida qabul qilish mumkin. Shundan kelib chiqib, xo'jalik yurituvchi subyekt bo'linmalarini, ya'ni mas'uliyat markazlari to'g'rirog'i ularning rahbarlari va xodimlarini boshqarish yakuniy maqsadga erishish vositasi bo'lib xizmat qiluvchi asosiy mexanizmdir.

Mazkur fikr va mulohazalar shu bilan tasdiqlanadiki, ko'pgina mutaxassislar mas'uliyat markazlari bo'yicha hisobning yoki uning maqsadini aniqlashda u yoki bu darajada xodimlarni boshqarish masalalariga bevosita to'xtalib o'tadilar, ayniqsa, mutaxassis xodimlar samaradorlik ko'rsatkilariga.

E'tirof etish lozimki, mutaxassis-xodimlar faoliyatini doimiy nazorat qilish, shuningdek, ishlab chiqarish bilan bog'liq xarajatlar, davr xarajatlari va boshqa xarajatlarni ishlatilishi ustidan monitoringni tashkil etish muhim va daromadni ta'minlovchi omillardandir. Bundan tashqari, mas'uliyat markazlari bo'yicha buxgalteriya hisobini samarali tashkil etish uchun axborotlarni tezkorligiga alohida e'tiborni qaratish lozim, zero o'z vaqtida buxgalteriya qaydlarini amalga oshirish investorlar va boshqalar uchun moliyaviy hisobotlarni tezkor olish va kelgusidagi strategiyalarni belgilash imkoniyatini bajaradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yuqorida ta'kidlab o'tilgan barcha masalalarni bajarilishi avvalo xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatida belgilangan tamoyillarga qat'iy tarzda amal qilinishiga bog'liq degan fikrga keldik va quyida ma'suliyat markazlarini asosiy tamoyillari sifatida quyidagilarni e'tirof etish maqsadga muvofiq deb topdik:

- ichki tadbirkorlik tamoyillariga tayanish;
- ichki tadbirkorlik va mas'uliyat markazlari bo'yicha hisob tamoyillarini xo'jalik yurituvchi subyekt segmentlarining texnologik va tashkiliy xususiyatlari bilan muvofiqlashtirish;
- huquqlarni va mas'uliyatni nomarkazlashtirish yo'li bilan tuzilmaviy bo'linmalarga mustaqillik berish;
- mas'uliyat markazlari tomonidan amalga oshirilgan barcha xarajatlar bilan birgalikda ular tomonidan erishilgan natijalarni o'lchash va taqqoslash ^[3].

Ishlab chiqarishning globallashuvi sharoitida, shuningdek, xo'jalik yurituvchi subyekt faoliyati maqsadlariga erishilishida yuqoridagi ta'kidlab o'tilgan masalalarni bajarilishi lozim va natijada korxonalarning moliyaviy holati yanada yaxshilanadi, barqaror o'sishga erishiladi, mutaxassis-xodimlarning mehnat unumdorligi oshadi, xorijiy investitsiya mablag'larini jalb etishda investitsion jozibadorlik yanada yaxshilanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022-2026-yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasini rivojlantirish bo'yicha Taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. –Toshkent. 2021-y. www.lex.uz.
2. Pardayev A.X., Pardayeva Z.A. Boshqaruv hisobi: Darslik / – T.: "Iqtisod-Moliya", 2019. –556 b., –283-бетда.
3. Sobirov O.O. Improvement of management accounting in economic entities. – Abstract of Doctor of Philosophy (PhD) Dissertation on Economic Sciences. Tashkent. TMI. 2022 year.
4. Sobirov Otabek Olimjonovich. Boshqaruv hisobi: O'quv qo'llanma / "Usmon Nosir Media" nashriyoti. UO'K: 65+657, KBK 65.052.2,S-70, ISBN: 978-9910 -743-15-3. –Namangan. –2023. –247 b.
5. Sobirov Otabek Olimjonovich. The Cost Of Forming A Management Account In Business Entities. Journal of Pharmaceutical Negative Results. DOI: 10.47750/pnr. 2022. 13.S07-537. 4295-4298.scopus.com/sourceid/21100216519
6. Sobirov O. Cost Included in Production and Factors Affecting Them. AMERICAN Journal of Public Diplomacy and International Studies. Volume 01, Issue 07, 2023 ISSN (E): 2993-2157. America. –2023.–125-127 p.
7. Sobirov O. Product Development Cost Factors Affecting Reduction. AMERICAN Journal of Public Diplomacy and International Studies. Volume 01, Issue 07, 2023 ISSN (E): 2993-2157. –America. –2023. –13-14 p.
8. Sobirov O.O. Boshqaruv hisobining mohiyati va uni tashkil etishda xarajatlarning o'rni. Scientific Journal of "International Finance & Accounting" -TMI. Toshkent. 2022-yil avgust. Issue 4. ISSN:2181-1016.
9. Otabek Olimjonovich Sobirov. Improvement of management accounting methodology in economic entities. Scientific Journal of "International Finance & Accounting" TMI. Issue 2, April 2023. –ISSN: 2181-1016
10. Sobirov O.O. "Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda buxgalteriya hisobi va hisobotlarini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish". Ilmiy monografiya. Namangan – 2022-yil. UO'K: 657 (222). KBK: 65.052.24. S-54. –ISBN: 9789943-8812-0-4.
11. Sobirov O. "Moliyaviy hisobotlarni xalqaro standartlar talablari darajasida takomillashtirish". "Xalqaro moliya va hisob"ilmiy jurnali. Volume: 2 Issue: 3 | Jun – 2021. TMI.
12. Sobirov O.O. "Xo'jalik yurituvchi subyektlarda boshqaruv hisobini takomillashtirish yo'nalishlari". Ilmiy monografiya. Namangan-2023 yil. UO'K: 657 (075.8). KBK: 65.052.2. ISBN:978-9943-5945-8-6.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.